

УДК 811.111

Н. В. Цинтараспірант кафедри германського, загального та порівняльного мовознавства
факультету іноземних мов
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

СПЕЦИФІКА ВИКОРИСТАННЯ НЕПРЯМОЇ СТИЛІСТИЧНОЇ НОМІНАЦІЇ ДЛЯ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ ЕМОТИВНОСТІ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

У статті здійснено спробу аналізу лексико-семантичних стилістичних прийомів, які номінують категорію емотивності у прозових творах англійських авторів-чоловіків XIX та XXI століття. Виділено та охарактеризовано три групи стилістичних прийомів: метафори, образні порівняння та епітети.

Ключові слова: лексико-семантичні стилістичні прийоми, емотивність, емоції, метафора, образне порівняння, епітет.

Постановка проблеми. Протягом останнього десятиліття серед лінгвістів спостерігається посилена увага до вивчення категорії емотивності в прозовому творі, мовна реалізація якої ще не повністю висвітлена як в теорії комунікації, так і в теорії тексту. Посилюється антропоцентричний підхід до вивчення питання, яке активно розробляє проблематику «емоцій у мові». Одним із пріоритетних напрямів є дослідження емотивності текстів, зокрема лінгвістичних та екстра-лінгвістичних засобів, які виражають емоції художніх персонажів та ставлення письменника до подій, явищ, фактів, зображених у творі. Однак важливо пам'ятати, що емоції, які реалізуються в мові, присутні в свідомості певної лінгвокультурної спільноти. Лексика емоцій у різних культурах має свої типологічні характеристики: емоції соціально та культурно детерміновані.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Твердження, що емоції є мотиваційним стимулом для свідомості, що має пряме відбиття в мові, вже давно ніхто не піддає сумніву. Такі лінгвісти, як В.А. Маслова [12, с. 146], С.Б. Берлизон [4, с. 67], М.Д. Городникова [19, с. 83], Е.С. Азнаурова [1, с. 95], І.В. Арнольд [2, с. 42], Е.М. Галкіна-Федорук [9, с. 26], Р.А. Вафеев [7, с. 178] поруч із західноєвропейськими та американськими лінгвістами започаткували емотіологічний напрям у лінгвістиці. Надзвичайно цікавим є твердження в сучасній лінгвістиці, що «чим більш емоційно навантажений знак, тим менш лінгвістичним він є; чим більш лінгвістичним він стає, тим більше емоційності він втра-

чає» [13, с. 56]. Однак В.І. Шаховський з цього приводу зазначає таке: «В комунікативному акті емоційні знаки виражають найвищі смисли саме тому, що вони залишаються лінгвістичними (вигуки, прикметники, емотивно-оцінна лексика та інші) [13, с. 76]. Аналогічне протиставлення проводив Р. Якобсон, виділяючи знаки, які виконують експресивну функцію проти репрезентативної [15, с. 28]. Проте в мовленнєвій діяльності, особливо в художній, репрезентативні знаки можуть виконувати експресивну функцію, тому такий поділ є лише умовним [6, с. 243].

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження лексико-семантичних стилістичних прийомів репрезентації емотивності на матеріалі прозових творів авторів-чоловіків XIX та XXI ст., а саме «Собака Баскервіль» А. Конан Дойла, «Багряна літера» Н. Готорна, «У компанії веселих леді» О. Мак Кол Сміта, «Точка відліку» Е. Хоровица. Одним із векторів, який спрямовує дослідницький інтерес, вважаємо гендерну ідентичність авторів художнього твору, в цьому дослідженні – чоловіків. При цьому об'єктом дослідження виступає мовленнєве відтворення категорії емотивності з урахуванням як гендерної приналежності нараторів, так і їх соціокультурного контексту. Такий підхід вважаємо логічним і цілком поділяємо думку А.П. Мартинюк, яка пише: «... з одного боку, мовленнєва поведінка індивіда являє собою продукт процесу соціалізації, у тому числі й гендерної; з іншого боку, оскільки соціалізація – це невпинний процес, гендерна мовленнєва взає-

модія сама по собі є процесом конструювання гендерної ідентичності індивіда» [11; с. 136].

Виклад основного матеріалу. Згідно з теорією А. Вежбицької, у свідомості людини існує визначений набір базових концептуальних ознак емоційних явищ, які виступають класифікаційними ознаками концептів емоцій. Тобто доцільно говорити, що емоції є універсальним складником духовної культури, визначають менталітет нації та знаходять вираження у мові [8, с. 67]. Сферою нашого інтересу є концепти базових емоцій, тобто тих емоцій, які пов'язані з фундаментальними фізіологічними та психологічними процесами і які, об'єднуючись, можуть створити більш складну емоцію, притаманну англослов'янському етносу та культурі. Емотивна семантика слова визначається як опосередковане мовою ставлення людини до навколишнього світу. Розуміння ж резонансу людських емоційно-експресивних чинників дозволяє зараховувати гендерні особливості до маркерів емотивності художнього тексту.

Репрезентація емотивності в досліджуваних художніх творах реалізується в емотивно-маркованих контекстах (ЕМК) за допомогою прямої лексико-семантичної номінації, непрямой стилістичної номінації і опосередкованої лексико-семантичної номінації. Поняття *непрямой стилістичної номінації* включає класифікуючу діяльність свідомості, яка своєю чергою нерозривно пов'язана із категоріально-класифікуючим членуванням мови. Під час непрямой стилістичної номінації за основу береться опорне найменування, яке детермінує категоріально-класифікуючі ознаки непрямих найменувань, цим самим додаючи йому стилістичного забарвлення. Таким чином, для відображення непрямих похідних значень увагу зміщено на ті ознаки, які розглядаються як істотні відносно понятійно-мовного відображення дійсності за допомогою інших мовних засобів.

Непряма стилістична номінація емоційного стану реалізується за допомогою стилістичних прийомів, що включають *лексико-семантичні, синтаксичні та графічні* [6, с. 83].

У цьому дослідженні основну увагу зосередимо на *лексико-семантичних стилістичних прийомах*, до яких належать метафори, образні порівняння та епітети (табл. 1), які реалізують емотивність тексту у прямій мові персонажів (персонажна номінація) або в словах авторів (авторська номінація).

У цьому дослідженні емотивності у творах авторів-чоловіків XIX та XXI століть **метафори** є найбільш чисельним (173 репрезентації в обох епохах: 98 (45%) – XIX ст. та 75 (36%) – XXI ст.) та яскравим засобом непрямой стилістичної номінації емотивності у групі лексико-семантичних стилістичних прийомів. За допомогою метафори відбувається перенесення назви з одного предмета чи явища дійсності на інший, на основі їх подібності або за контрастом. Водночас метафора ґрунтується на схожості предметів чи явищ в різних ракурсах. Вона виникає з порівняння чи зіставлення нового предмета з уже відомим і виділення їх загальних ознак. Щоб з'явилася метафора, слід знайти точки дотику двох предметів або явищ. Саме тому метафору вважають прихованим порівнянням, в якому відображаються як постійні, так і тимчасові, мінущі, випадкові подібності предметів [13, с. 121].

Проаналізувавши метафоричні репрезентації емотивності в досліджуваному матеріалі, бачимо, що здебільшого головні персонажі уподібнюються до тварин (*a cat* «кіт», *a dog* «собака», *a lion* «лев», *a wolf* «вовк»), або їхні риси характеру чи зовнішності, чи навіть почуття уподібнюються до істот: *“No – not to thee! – not to an earthly physician!” cried Mr. Dimmesdale passionately and turning his wild eyes, full and bright and with a kind of fierceness of a savage lion, on*

Таблиця 1

Лексико-семантичні стилістичні прийоми репрезентації емотивності у творах авторів-чоловіків XIX та XXI століть

Тип стилістичного прийому	Кількість	Частка (%)	Кількість	Частка (%)	Загальна кількість по типу	Загальна частка (%)
	XIX ст.		XXI ст.			
Метафори	98	45	75	36	173	41
Образні порівняння	67	31	72	35	139	33
Епітети	54	24	61	29	115	26
Всього	219	100	208	100	427	100

old Roger Chillingworth.' [16, с. 115]. Автор Натаніель Готорн у своєму романі «Багряна літера» передає емоцію «злості» метафорично, описуючи тон голосу (*cried Mr. Dimmesdale passionately «закричав містер Дімсдейл палко»*) та погляд священика Артура Дімсдейла (*turning his wild eyes, full and bright and with a kind of fierceness of a savage lion «повернувши свої дикі очі, переповнені та палаючі люттяю несамовитого лева»*). *“The Heavenly Father sent you!” answered Hester Prynne. But she said it*' [16, с. 83]. В другому прикладі письменник описує емоцію «вагання», порівнюючи головну героїню Естер Прін з кішкою – *with a hesitation that did not escape the acuteness of the cat «з ваганням, яке притаманне кмітливості кішки»*.

Емоція «хвилювання» виражена метафорично у наступних ЕМК. *'Inside was a cushion, an ornate gold velvet cushion. It was the most beautiful thing she had seen for a good while, and she struggled with her tears'* [18, с. 223]. Мадам Макутсі з роману «У компанії веселих леді» Олександра Мак Кол Сміта «боролася зі слізьми» (*she struggled with her tears*), коли побачила такий милий подарунок. *'My voice trembled as I recalled the pains and the pride with which I had composed them'* [14, с. 110] – метафора «голос тремтів» також передає емоційний стан «хвилювання».

Ще один вид непрямой стилістичної номінації емотивності у творах авторів-чоловіків XIX та XXI століття – **образне порівняння** (139 репрезентацій, що становить 33%: 67 (31%) – XIX ст. та 72 (35%) – XXI ст.). Образні порівняльні конструкції апелюють до органів чуття та доповнюють колорит мови за допомогою пробудження уяви. Серед образних порівнянь є традиційні для певної мови, що відтворюють її національний колорит, художньо-символічне світобачення, та індивідуально-авторські, які репрезентують художні смаки майстрів слова [6, с. 43].

Залежно від складності асоціацій, покладених в основу образних порівняльних зворотів, їх поділяють на *неметафоричні* і *метафоричні* [15, с. 63]. В основі *неметафоричного* порівняння лежить проста асоціація, що ґрунтується на нескладних, прозорих ознаках: *'... he beheld the appearance of the old magistrate himself, with a lamp in his hand, a white nightcap on his head, and a long white gown enveloping his figure. He looked like a ghost, evoked unseasonably from the grave'* [16, с. 127] – головний персонаж Натаніеля Готорна порівнюється з привидом (*'like a ghost'*).

В основі *метафоричних* порівнянь лежать складні асоціації, які передбачають багатоступеневість розумових операцій [6, с. 174]. Таким порівнянням властива найвища абстрактність, оскільки в них встановлюється зв'язок між абстрактними поняттями: *'She accompanied this wild outbreak with piercing shrieks, which the woods reverberated on all sides; so that, alone as she was in her childish and unreasonable wrath, it seemed as if a hidden multitude were lending her their sympathy and encouragement'* [16, с. 179]. Автор у романі «Багряна літера» цілим порівняльним зворотом (*'as if a hidden multitude were lending her their sympathy and encouragement «наче прихована сила позичала їй підтримку та натхнення»*) передає емоційний стан «гніву» маленької дівчинки Перли.

Емоційність описаного художнього твору цілком залежить від того, наскільки словам письменника вдалося проникнути в суть зображуваного, розкрити в ньому нові, несподівані грані. Серед об'єктів порівнянь часто виступають люди, побутові речі, явища та предмети природи, абстрактні поняття та міфони́ми [6, с. 28]. *'For many years, though a vague report would now and then find its way across the sea – like a shapeless piece of driftwood tossed ashore, with the initials of a name upon it – yet no tidings of them unquestionably authentic were received'* [16, с. 222]. Головна героїня Естер Прінн порівнюється з «безформною колодою, прибитою до берега морем» (*'a shapeless piece of driftwood tossed ashore'*). Таким порівняльним зворотом автор Натаніель Готорн образно передає емоцію «самотності», вплітаючи в мовну тканину тексту емоційний стан персонажа.

Епітет як один з видів непрямой стилістичної номінації емотивності тексту поетично та образно описує предмет, подію чи ситуацію, що допомагає виразити їхню сутність, дає їм емоційну характеристику [13, с. 149]. Цей тип лексико-семантичних стилістичних прийомів є найменш кількісним в даному дослідженні емотивності у творах авторів-чоловіків XIX та XXI – лише 115 (26%) прикладів епітетів, що включають 54% в XIX ст. та 62% в XXI ст. Епітетами можуть бути як іменники, прикметники та прислівники. Наприклад, в ЕМК *'Dr Grief had seen him. 'You will be polite to the assistant director!' he snapped. He hadn't raised his voice but the words came out acid'* [17, с. 142] – епітет, виражений прикметником, *acid* «їдкий» передає негативну емоцію «злості».

Позитивні емоції теж можуть виражатися епітетами, наприклад, емоція «щастя»: *'Her only real comfort was when the child lay in the placidity of sleep. Then she was sure of her, and tasted hours of **quiet, sad, delicious happiness**; until – perhaps with that perverse expression glimmering from beneath her opening lids – little Pearl awoke!* [16, с. 78]. В наступному ЕМК невербальний прояв емоції «радість» сміх означається епітетами *clear* «чистий» та *wild* «дикий»: *'Before Roger Chillingworth could answer, they heard the **clear, wild** laughter of a young child's voice proceeding from the adjacent burial ground'* [16, с. 113].

Іноді для посилення тону емоції вживається епітет *burning* «палаючий»: *'That unsunned snow in the matron's bosom, and the **burning** shame on Hester Prynne's – what had the two in common?'* [16, с. 74]. *'In a moment, however, wisely judging that one token of her **shame** would but poorly serve to hide another, she took the baby on her arm, and, with a **burning blush**, and yet a **haughty smile**, and a **glance** that would not be abashed, looked around at her townspeople and neighbours'* [6, с. 45].

Прислівниковий епітет *sharply* «гостро (різко)» описує емоцію «злості», з якою персонаж роману «В компанії веселих леді» Мадам Рамотсве глянула на місіс Мофат: *'Mma Ramotswe had been looking at Mrs Moffat as she spoke, but when her friend said 'tell him you're married', she **looked** away **sharply** and Mrs Moffat **hesitated**'* [18, с. 142].

Комунікативна стратегія непрямой стилістичної номінації емотивності спрямована на зближення з адресатом тексту, якої досягають різними стилістичними засобами, прагненням донести адресатові свою ідею та бачення проблеми, що загострює увагу, сприяє реалізації емотивної функції дискурсу.

Ідеологія англійської літератури XIX ст. спирається на культ індивідуалізму, на підкреслену, загострену увагу до людської особистості, до психологічних проблем її внутрішнього «Я». Особистість творів даного періоду – людина розвивається й усвідомлює себе в конфлікті і з Богом, і з суспільством, і з самою собою. Її душа зазвичай роздвоєна між світом реальності і світом мрій, а її доля найчастіше трагічна. Розумом, вважали вони, не можна збагнути внутрішню природу людини. Цього можна досягти лише через почуття. Пріоритет почуттів, почуттєвої сфери перед розумом часто можна спо-

стерігати у сюжетах та характерах героїв, що своєю чергою відбивається на лексико-семантичних засобах, які зображують такий настрій. Бачимо превалювання метафори у відтворенні емотивно-маркованих контекстів.

Найголовнішою ознакою англійської літератури XXI ст. є її гіперрецептивність – яскраво виражена схильність до рецепції будь-яких фактів із культурно-історичного дискурсу всього людства; передовсім і найактивніше – із творів світової літератури, різних елементів їхньої форми і змісту: сюжетів, мотивів, образів, концепцій, жанрів, сцен, цитат, міфів. Образні порівняння та епітети переводять класичні морально-етичні цінності в ігрову площину, яка творить нову реальність. Ліричні герої завжди знаходяться у пошуках граней між істинною мораллю та викривленими деморалізованими цінностями.

Висновки та пропозиції. Вище наведені приклади лексико-семантичних стилістичних прийомів репрезентації емотивності у творах авторів-чоловіків XIX та XXI століть, а саме метафори, образні порівняння та епітети, передають в емотивно-маркованих контекстах як позитивні («щастя», «радість», «сподівання» тощо), так і негативні емоції («злість», «гнів», «сором» тощо) персонажів і тим самим надають емотивного тону ідіостилію авторів-чоловіків відповідних епох. Дослідження засобів вербалізації емотивних концептів в діяхронічному аспекті допомагає простежити їхній розвиток, виявити особливості відображення того чи іншого періоду літератури на різних рівнях – лексичному, граматичному, семантичному, а також прослідкувати еволюцію когнітивно-ментального складника вираження психолінгвістичного поняття «емоція». Перспективним можна вважати гендерне дослідження лексико-семантичних стилістичних прийомів емотивності у творах англійських авторів XIX і XXI ст.

Список використаної літератури:

1. Азнаурова Э.С. Стилистический аспект номинации словом как единицей речи. Москва, 1977. С. 86-128.
2. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка : учебное пособие. Москва, 2014. 376 с.
3. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка. Москва, 2001. 416 с.
4. Берлизон С. Б. Пособие по письменной практике. Ленинград, 1976. 208 с.

5. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти: дис. на здобуття науку ступеня д-ра філол.наук : 10.02.04. Київ, 2003. 463 с.
6. Борисов О. О. Мовні засоби вираження емоційного концепту страх : лінгвокогнітивний аспект. Донецьк, 2005. 262 с.
7. Вафеев, Р. А. К определению категории «оценочности» и «экспрессивности» при сопоставлении языков. Тюмень, 2010. С. 178–179.
8. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание [пер. с англ.]. Москва, 1996. 411 с.
9. Галкина-Федорук, Е. М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке. Москва, 1958. С. 107.
10. Городникова М. Д. Лексикология современного немецкого языка. Москва, 1967. 167 с.
11. Мартинюк А. П. Конструювання гендеру в англomовному дискурсі: [монографія]. Харків, 2004. 292 с.
12. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика. Минск, 2004. 256 с
13. Шаховский В. И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе языка. Воронеж. 1987, 191с.
14. Conan Doyle A. The Hound of Baskerville. London : Harper Press. 2010. 182p.
15. Jacobson E. Language and emotions // Pragmalinguistics. The Hague, 1979. 342p.
16. Hawthorne N. The Scarlet Letter. London, 1996. 224 p.
17. Horowitz A. Point Blanc. London, 2005. 281 p.
18. McCall Smith A. In the Company of Cheerful Ladies. London, 2007. 264 p.

Цынтар Н. В. Специфика использования косвенной стилистической номинации для вербализации эмотивности в англоязычном художественном тексте

В статье предпринята попытка анализа лексико-семантических стилистических приемов, которые номинируют категорию эмотивности в произведениях английских авторов-мужчин XIX и XXI веков. Выделены и описаны три группы стилистических приемов: метафоры, образные сравнения и эпитеты.

Ключевые слова: лексико-семантические стилистические приемы, эмотивность, эмоции, метафора, образное сравнение, эпитет.

Tsyntar N. The specifics of using indirect stylistic nomination for verbalization of emotiveness in the English literary texts

The article deals with the analysis of the lexico-semantic stylistic means that nominate the category of the emotiveness in the prose texts of the male authors of XIX and XXI centuries. Three groups of stylistic means have been defined and characterized: metaphors, figurative comparisons and epithets.

Key words: lexico-semantic stylistic means, emotiveness, emotions, metaphor, figurative comparison, epithet.